

MENSENRECHTEN

AAK20168026

Otto Spijkers

VERENIGDE NATIES

Deze bijdrage concentreert zich volledig op een belangrijk debat, de zogenaamde Zwarte Pieten-discussie. Deze discussie is afgelopen zomer mede gevoerd in Genève, waar Nederland zich moest verantwoorden voor de Commissie voor de uitbanning van rassendiscriminatie, die toeziet op de naleving van het Internationaal Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie. Dit verdrag is voor Nederland op 9 januari 1972 in werking getreden, en sindsdien moet Nederland zich regelmatig voor de Commissie verantwoorden. Deze Commissie bestaat uit achttien onafhankelijke en onpartijdige deskundigen. Momenteel zit daar geen Nederlander bij.

1 Schaduwrapport van het Landelijk Platform Slavernijverleden

Niet-gouvernementele organisaties kunnen zogenaamde schaduwrapportages sturen naar de Commissie, om de deskundigen te assisteren bij het kritisch ondervragen van de delegatie van de Nederlandse regering, wanneer deze naar Genève afreist. Het Landelijk Platform Slavernijverleden heeft van deze mogelijkheid gebruik gemaakt. De rapportage van dit Platform ging zeker niet uitsluitend over Zwarte Piet, maar het was wel een van de belangrijkste thema's. Dit rapport, evenals alle andere documenten waarnaar ik in deze bijdrage verwijs, is trouwens te vinden op deze site: www.ohchr.org/EN/HRBodies/CERD.

Een van de vragen die het Platform in deze rapportage stelde, was waarom een traditie met racistische elementen op een nationale lijst van Immaterieel Cultureel Erfgoed geplaatst zou moeten worden? Om deze vraag te kunnen

begrijpen, is enige achtergrondinformatie wellicht nuttig. Het Verdrag inzake de bescherming van het immaterieel cultureel erfgoed, tot stand gekomen in Parijs in 2003, is in 2012 voor Nederland in werking getreden. Het Verdragscomité bij dit verdrag heeft mede tot taak om, op voorstel van Nederland en alle andere verdragspartijen, een representatieve lijst van het immaterieel cultureel erfgoed van de mensheid op te stellen. Doel hiervan is 'een betere zichtbaarheid van het immaterieel cultureel erfgoed en het besef van de betekenis ervan te waarborgen en een dialoog aan te moedigen waarin culturele diversiteit wordt gerespecteerd' (Art. 16). Onder de term immaterieel cultureel erfgoed vallen tradities, gebruiken en ambachten die onderdeel uitmaken van ons cultureel erfgoed.

Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed heeft tot taak om de Nederlandse inbreng te coördineren, door middel van het opstellen van een nationale inventaris. Inmiddels krijgt deze inventaris gestalte. Zo vinden we draaksteken in Beesel op de lijst, en midwinterhoornblazen in Gelderland. Ook de papierknipkunst en papierscheppen in Utrecht staat inmiddels op de lijst. Op 15 januari 2015 is ook het Sinterklaasfeest geplaatst op de Nationale Inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed in Nederland. Dat is gedaan op voordracht van het Sint & Pietengilde. De volgende stap is dat de Nederlandse overheid deze inventaris voorlegt aan het Verdragscomité, zodat de Nederlandse tradities, gebruiken en ambachten, kunnen worden opgenomen in de internationale lijst van immaterieel cultureel erfgoed van de mensheid. Uit de databank maak ik op dat Nederland nog geen suggesties aan het Verdragscomité heeft voorgelegd (www.unesco.org/culture/ich/en/lists). België deed dat wel, en de garnaalvisserij te paard in Oostduinkerke – geen idee hoe dat in de praktijk in z'n werk gaat – staat bijvoorbeeld al op de lijst.

Een voordracht van Nederland komt overigens alleen op de lijst te staan als de voorgedragen traditie, gebruik of ambacht niet in strijd is met de mensenrechten. Dus als het Sinterklaasfeest in de ogen van het internationaal comité en de verdragspartijen racistisch zou zijn, zal dit feest niet in de lijst worden opgenomen. Vandaar dat het Landelijk Platform Slavernijverleden in zijn schaduwrapportage voor de Commissie voor de uitbanning van rassendiscriminatie ook naar de recente opname van het Sinterklaasfeest in deze nationale inventaris verwijst. Vanwege het racistische karakter van het Sinterklaasfeest, valt de opname van dit feest in de nationale inventaris van immaterieel cultureel erfgoed binnen het werkkterrein van deze Commissie, aldus het Platform.

Volgens het Platform is het de opvatting van de Nederlandse regering dat de discussie over de toekomst van het Sinterklaasfeest in de samenleving moet worden gevoerd, en niet geleid moet worden door de regering. Het Platform is echter bezorgd dat op deze manier de meerderheid de minderheid zal overschreeuwen. Zwarte mensen zullen volgens het platform immers altijd in de minderheid zijn. Vandaar dat het Platform de Commissie adviseert er bij de Nederlandse regering op aan te dringen dat beleid wordt

ontwikkeld dat een einde maakt aan de Zwarte Piet-figuur. Ook wil het Platform dat de Commissie de Nederlandse regering adviseert om Zwarte Piet – en dus niet het gehele Sinterklaasfeest – onmiddellijk uit de nationale inventaris te doen schrappen.

2 Schaduwrapport van het Nederlands Juristen Comité voor de Mensenrechten

Ook het Nederlands Juristen Comité voor de Mensenrechten (NJCM) kwam met een schaduwrapportage, met volop aandacht voor Zwarte Piet. In deze rapportage werd verwezen naar een uitspraak van de Rechtbank Amsterdam van 3 juli 2014 (ECLI:NL:RBAMS:2014:3888), betreffende een evenementenvergunning voor de intocht van Sinterklaas in 2013 in Amsterdam. Volgens de rechtbank had de burgemeester van Amsterdam de vergunning moeten toetsen aan artikel 8 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden (EVRM), en dat was niet gedaan. En dus volgde vernietiging van de vergunning, omdat de burgemeester niet de nodige kennis omtrent de relevante feiten en de af te wegen belangen verzameld had, en geen sprake was van een deugdelijke motivering. Volgens de rechtbank had in de motivering moeten zijn aangegeven op welke grond de vergunning al dan niet was verleend. De burgemeester had het mogelijk racistische karakter van Zwarte Piet in de belangenafweging moeten betrekken.

Er werd in de schaduwrapportage echter ook verwezen naar een uitspraak van de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State (ABRvS), de hoogste administratieve rechter in Nederland, van 12 november 2014 (ECLI:NL:RVS:2014:4117), die bovenstaande uitspraak vernietigde. Volgens de ABRvS mocht de Amsterdamse burgemeester alleen nagaan of de openbare orde en veiligheid in het geding waren, niet of verlening van de vergunning tot stigmatisering, ongelijke behandeling of discriminatie zou kunnen leiden. De burgemeester mocht dus helemaal niet een belangenafweging maken, en daarbij ook het mogelijk racistische karakter van het Sinterklaasfeest meewegen.

Het NJCM is het met het Platform eens dat de discussie over de toekomst van het Sinterklaasfeest niet aan de samenleving overgelaten kan worden. De discussie wordt namelijk steeds grimmiger en heftiger, en van een oprechte en evenwichtige discussie, waarin mensen bereid zijn naar de ander te luisteren en hun eigen opvatting los te laten of te nuanceren, is geen sprake meer. Daarom moet de overheid zich er actief mee bemoeien, en het expliciete racisme in de discussie tegengaan, alsmede een centrale rol spelen bij het bevorderen van begrip en bewustzijn bij het brede publiek voor structureel racisme.

Het NJCM vraagt daarom de Commissie de Nederlandse regering te verzoeken om te erkennen dat racisme nog altijd een probleem is in de Nederlandse samenleving. De overheid moet daarom een effectief actieplan ontwikkelen, in overleg met het maatschappelijk middenveld, om ervoor te zorgen dat mensen zich bewust worden van het probleem en er iets aan doen.

3 Rapport van het Nederlandse College voor de Rechten van de Mens

Volgens het rapport van de officiële mensenrechtenwaakhond, het Nederlandse College voor de Rechten van de Mens, is het maatschappelijk debat over de racistische aard van Zwarte Piet de afgelopen jaren enorm geëscaleerd. Voorstanders menen dat Zwarte Piet behoort tot een typisch Nederlandse culturele traditie, die zou moeten worden beschermd. Tegenstanders vinden de Zwarte Piet-figuur racistisch, en een verwijzing naar het Nederlandse slavernijverleden.

Het College constateert dat de Nederlandse overheid zich bewust niet heeft gemengd in dit debat, terwijl het dus steeds verder escaleerde. Het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid organiseerde een rondetafelbijeenkomst met alle betrokken partijen, maar daar bleef het wat de overheid betreft bij. Volgens het College was dit een vergissing. Volgens het College is het nodig dat de centrale overheid een meer proactieve rol gaat spelen in dit debat. Vooral van belang is dat de Zwarte Piet-discussie niet als een losstaand probleem gezien wordt, maar wordt geplaatst in de context van een breder debat over rassendiscriminatie en etnische stereotypering.

Het College adviseert daarom de Commissie om aan de Nederlandse regering te vragen aan te geven welke activiteiten het zal organiseren om de jaarlijks terugkerende ‘Zwarte Piet-discussie’ in goede banen te leiden. Ook moet gevraagd worden op welke manier racistische en discriminerende opmerkingen in dit debat worden aangepakt.

Overigens is het College niet voor volledige afschaffing van Zwarte Piet, en het College vraagt daarom ook niet aan de Commissie om bij de Nederlandse regering op afschaffing aan te dringen. In een ander deel van de rapportage geeft het College aan dat een Zwarte Piet prima met Sinterklaas de scholen langs kan gaan, als alle discriminerende elementen maar worden geëlimineerd. Een dergelijke opvatting vinden we ook op de website van het College (www.mensenrechten.nl), waar te lezen is:

Het College is het met de regering eens dat een verbod op Zwarte Piet van staatswege niet de uitweg is uit het debat. Het is aan de samenleving om met elkaar in discussie te gaan en een oplossing te vinden. Het is belangrijk om met elkaar te blijven praten, zodat duidelijk wordt waar de bezwaren liggen en hoe een Piet eruit ziet die aan iedereen recht doet. De overheid heeft als taak een respectvolle nationale dialoog te faciliteren.

4 Nederland aan het woord

En toen was het dus tijd voor een Nederlandse delegatie om naar Genève af te reizen en zich voor de Commissie te verantwoorden. De zitting, die plaatsvond op 18 augustus 2015, werd afgetrapt door Afke van Rijn, Directeur Samenleving & Integratie bij het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. De minister zelf – Lodewijk Asscher – was niet beschikbaar, wat natuurlijk altijd jammer is. Van Rijn ging niet rechtstreeks in op de Zwarte Pieten discussie. Ze kwam niet veel verder dan dat het kabinet de verantwoordelijkheid had om de discussie en interactie tussen verschillende *stakeholders* van het maatschappe-

lijk middenveld te bevorderen, en dat dit ook gedaan was, bijvoorbeeld door een rondetafelbijeenkomst over Zwarte Piet te organiseren. Echt veel meer had de centrale overheid ook niet aan de discussie bijgedragen, dus op zich is het niet verwonderlijk dat het in haar toespraak bij deze algemene opmerking bleef.

5 Afsluitende opmerkingen (*concluding observations*) van de Commissie

Nadat de Commissie iedereen zijn zegje had laten doen, kwamen de *concluding observations*. Allereerst gaf de Commissie aan te begrijpen dat veel mensen in de Nederlandse samenleving erg veel plezier beleven aan het Sinterklaasfeest. Tegelijkertijd was de Commissie bezorgd dat de Zwarte Piet-figuur soms werd afgebeeld op een manier die negatieve stereotypen van mensen van Afrikaanse afkomst weerspiegelde, en dat veel mensen van Afrikaanse afkomst de figuur van Zwarte Piet nog altijd ervaarden als een overblijfsel van de slavernij. Daarom was Zwarte Piet schadelijk voor de waardigheid en eigenwaarde van kinderen en volwassenen van Afrikaanse afkomst. Interessant is dus dat de Commissie zowel naar objectieve – respect voor menselijke waardigheid – als subjectieve – gevoel van eigenwaarde – criteria verwees. De Commissie sprak zijn bezorgdheid uit over het discriminerende effect van dergelijke beeldvorming, die een voorstelling van zaken kon

propageren die in strijd was met het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie. Ook was de Commissie bezorgd over berichten dat burgers, die vreedzaam wilden protesteren tegen dergelijke beeldvorming, niet altijd toestemming kregen dergelijke protesten te voeren op een zinvolle tijd en plaats, en dat enkele van hen zelfs waren onderworpen aan gewelddadigheden en andere vormen van intimidatie.

De aanbeveling laat weinig aan duidelijkheid te wensen over (ik heb de aanbeveling zelf uit het Engels vertaald):

Gezien het feit dat zelfs een diepgewortelde culturele traditie discriminerende praktijken en stereotypen nooit kan rechtvaardigen, beveelt de Commissie aan dat [de Nederlandse regering] zich actief inzet om de afschaffing te bewerkstelligen van die kenmerken van de Zwarte Piet-figuur, die een weerspiegeling zijn van negatieve stereotypen en die door veel mensen van Afrikaanse afkomst worden ervaren als een overblijfsel van de slavernij. De Commissie vraagt [Nederland] te zoeken naar een redelijke balansafweging, bijvoorbeeld door een andere portrettering van de Zwarte Piet-figuur, en daarmee het respect voor de menselijke waardigheid en de mensenrechten van alle inwoners van Nederland te garanderen.

Laten we hopen dat de Zwarte Piet-discussie geen jaarlijks terugkerende traditie wordt, een vast onderdeel van het Sinterklaasfeest, maar dat we daadwerkelijk tot een voor iedereen bevredigend resultaat kunnen komen. Zo moeilijk kan dat toch niet zijn?
